

จังหวัดชัยนาท

สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยา

เมืองชัยนาทเป็นเมืองโบราณ ตัวเมืองเดิมตั้งอยู่ตรงแยกฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงที่ปากน้ำเมืองสรรค์ (ปากคลองแพรกศรีราชา-ปัจจุบันบริเวณดังกล่าวอยู่ใต้ปากลำน้ำเก่า) สมัยเมื่อลำน้ำเจ้าพระยาไหลแยกเดินลงมาทางอำเภอสรรพยา และอินทร์บุรี (ในปัจจุบันเป็นลำน้ำใหม่แล้ว) บางตำนานได้กล่าวว่า "เมืองชัยนาท" น่าจะปรากฏนามในราวๆ ปี พ.ศ. ๑๗๐๒ ว่า ขุนเสื่อฟ้า หรือ เจ้าคำฟ้า กษัตริย์เมืองเมาะ ได้ยกทัพมาทำสงครามกับเจ้าเมืองพังค้ำแห่งอาณาจักรโยนก (ปัจจุบันเป็นอำเภอเชียงค้ำ จังหวัดพะเยา) และได้ชัยชนะหลังจากเมืองแตกแล้ว เจ้าเมืองพังค้ำได้อพยพผู้คนลงมาอยู่ที่เมืองแปป (กำแพงเพชร เดิม) แล้วมาสร้างเมืองไตรตรึงค์ ที่ตำบลแพรกศรีราชา และหลังจากนั้นคงจะสร้าง "เมืองชัยนาทขึ้น เนื่องจากได้รับชัยชนะชนชาติท้องถิ่นเดิม"

บางท่านได้สันนิษฐานว่า น่าจะสร้างในสมัยรัชกาลพญาเลอไทแห่งกรุงสุโขทัย ระหว่าง พ.ศ. ๑๘๖๐ - ๑๘๘๗ ซึ่งในหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงปรากฏแต่ชื่อ "เมืองแพรก" ในหนังสือจามเทวีวงศ์ได้กล่าวถึงเมืองทิวสาชนคร ซึ่งสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสันนิษฐานไว้ว่า น่าจะเป็น "เมืองแพรก" หรือ "เมืองสรรค์บุรี" อันเป็นเมืองที่อยู่ใกล้ "เมืองชัยนาท" จนถึงกับจะเรียกว่าเป็นเมืองเดียวกันก็ได้ ส่วนหนังสือชินกาลมาลีนั้น มีข้อความกล่าวไว้ชัดเจนว่า "ชัยนาทปฐมบุพพิกภย ชาติ" ซึ่งหมายถึง บุพพิกภยได้บังเกิดมีในเมืองชัยนาทบุรี ซึ่งกล่าวว่าทางพระราชอาณาจักรอยุธยาได้ส่งอำมาตย์ หรือพระราชโอรสมีนามว่า "เดชะ" มาครอง "เมืองชัยนาท" ในรัชสมัยพระมหาธรรมราชา (ลิไท) แห่งอาณาจักรกรุงสุโขทัย ส่วนในตำนานพระพุทธสิหิงค์ ได้กล่าวถึงเมืองชัยนาทภายใต้การปกครองของกรุงสุโขทัย รัชสมัยพระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไท) นั้น ครั้งหนึ่งเกิดภาวะข้าวขาดแคลนแพง พระรามาริบัติที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงออกอุบายนำข้าวมาขายที่เมืองชัยนาทแล้วยึดเมืองได้จึงโปรดให้อำมาตย์ชื่อ วัดติเดช (ขุนหลวงพะงั่ว) ปกครองเมืองชัยนาท ซึ่งตรงกันกับพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาได้กล่าวว่า "เมืองชัยนาทบุรี" ปรากฏชื่อในราวๆ รัชสมัยสมเด็จพระรามาริบัติที่ ๑ แห่งกรุงศรีอยุธยาซึ่งตรงกับ พ.ศ. ๑๘๘๗ เป็นที่พญาเลอไทสวรรคต กรุงสุโขทัยเกิดการแย่งชิงราชสมบัติ สมเด็จพระรามาริบัติที่ ๑ ทรงเห็นโอกาสเหมาะ จึงโปรดให้ขุนหลวงพะงั่วซึ่งขณะนั้นครองเมืองสุพรรณบุรียกทัพขึ้นไปยึดครอง "เมืองชัยนาทบุรี" และอยู่รักษาเมืองไว้โดยขึ้นตรงต่อกรุงศรี-อยุธยา ต่อมากองสุโขทัยสงบลงแล้ว พญาลิไทขึ้นครองราชย์ ได้ส่งทูตมาเจรจาขอ "เมืองชัยนาทบุรี" คืนจากกรุงศรีอยุธยา โดยต่างฝ่ายจะเป็นอิสระ และมีความสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน ในที่สุดกรุงศรี-อยุธยาก็ได้คืน "เมืองชัยนาทบุรี" ให้แก่กรุงสุโขทัย ซึ่งนักประวัติศาสตร์ได้สันนิษฐานว่าทางกรุงศรี-อยุธยาเกรงว่า ทางฝ่ายกรุงสุโขทัยจะชวนแคว้นกัมพูชา (ลพบุรี) และอาณาจักรทางเหนือ ซึ่งเป็นมิตรกับกรุงสุโขทัยมาร่วมรบประกอบกับกรุงศรีอยุธยาเพิ่งจะสถาปนาได้ไม่นาน หากมีศึกกระหนาบข้างทั้งสองด้านจะสร้างปัญหาให้แก่กรุงศรีอยุธยาไม่น้อย ด้วยเหตุผลนี้เองที่ทำให้กรุงศรีอยุธยายอมคืน "เมืองชัยนาทบุรี" ให้แก่กรุงสุโขทัยโดยดี เมื่อพระมหาธรรมราชา ที่ ๑ (ลิไท) ทรงได้

"เมืองชัยนาทบุรี" คืบแล้ว ทรงโปรดให้พระกนิษฐภคินี ทรงพระนามว่า พระสุพรรณกัญญา ซึ่งทรงสถาปนาเป็นพระมหาเทวี ครองราชสมบัติในกรุงสุโขทัยแล้ว พระมหาธรรมราชาที่ ๑ (ลิไท) ทรงอัญเชิญ พระสิหล (พระพุทธรูปหิน) พร้อมทั้งเสด็จมาครองเมืองชัยนาทจนกระทั่งสวรรคต ในปี พ.ศ. ๑๙๑๔

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้มาปาฐกถาที่วัดมหาธาตุ อำเภอสรรคบุรี เมื่อ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๐ ว่า ระบบการปกครองและระบบเศรษฐกิจของ "เมืองชัยนาทบุรี" ในยุคนี้คล้ายคลึงกันกับกรุงสุโขทัย กษัตริย์ครองเมือง "ชัยนาทบุรี" ในฐานะพ่อเมืองปกครองแบบพ่อปกครองลูกบ้านอาศัยความเมตตากรุณาต่อกันเป็นหลักใหญ่ในการปกครอง ประชาชนที่อยู่ในเมือง มีเสรีภาพต่างๆ ฐานะความเป็นอยู่และเศรษฐกิจ เช่นเดียวกันกับที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหง เช่น มีสิทธิที่จะอยู่ได้อย่างเสรี ไม่มีทาส ประชาชนชาว "เมืองชัยนาทบุรี" ก็คงจะมีสิทธิที่จะทำมาหากินได้โดยเสรี เช่นเดียวกันกับที่เมืองสุโขทัย ทางผู้ปกครองแผ่นดินก็คงจะได้ส่งเสริมด้านเศรษฐกิจโดยการสร้างทางคมนาคมทั้งทางน้ำและทางบก และด้วยการสร้างระบบการชลประทานเพื่อให้ราษฎรทำไร่ไถนาให้ได้ผลดี ฐานะทางเศรษฐกิจของเมืองก็ย่อมดีขึ้นมาก ส่วนภาษีอากรนั้นย่อมมีบ้าง เพราะเมือง "ชัยนาทบุรี" มีฐานะเป็นเมืองขึ้นของกรุงสุโขทัย ฉะนั้น ก็จำต้องส่งส่วยอากรให้แก่กรุงสุโขทัยตามธรรมเนียม

สมัยกรุงศรีอยุธยา

เมื่อกรุงศรีอยุธยาได้เข้มแข็งขึ้นเป็นอาณาจักรใหญ่ และกรุงสุโขทัยได้เสื่อมอำนาจลงและได้สิ้นสุดเมื่อ ราว ๆ ปี พ.ศ. ๑๙๒๑ โดยได้รวมตัวกับอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา "เมืองชัยนาทบุรี" ก็ต้องขึ้นอยู่กับกรุงศรีอยุธยาไปด้วย และได้รับการสถาปนาให้เป็นเมืองลูกหลวงของกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ ได้ปรากฏในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) ซึ่งได้บันทึกในราวๆ สมัยสมเด็จพระนารายณ์ ได้กล่าวถึง "เมืองชัยนาทบุรี" ว่า ได้รับการสถาปนาให้เป็นเมืองลูกหลวงในรัชสมัยสมเด็จพระอินทราชา กษัตริย์องค์ที่ ๖ แห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๑๙๔๖) ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้สันนิษฐานว่า สาเหตุที่สถาปนาให้เมือง "ชัยนาทบุรี" เป็นเมืองลูกหลวงนั้น อาจจะเป็นเหตุผลทางทหารมากกว่าอย่างอื่น ชรอยจะยังทรงไม่ไว้วางพระราชหฤทัยในความป็นป่วนทางการเมืองของราชอาณาจักรทางฝ่ายเหนือว่าจะสงบราบคาบลงได้อย่างแท้จริง เมื่อพระองค์ทรงมีพระราชโอรส ๓ พระองค์ จึงส่งให้ไปครองหัวเมืองรอบๆ กรุงศรีอยุธยา เพื่อคอยรับสถานการณ์ความป็นป่วนต่างๆ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นได้ดังนี้

๑. เจ้าอ้ายพญา	ให้ไปครอง	เมืองสุพรรณบุรี
๒. เจ้ายี่พญา	ให้ไปครอง	เมืองสรรคบุรี
๓. เจ้าสามพญา	ให้ไปครอง	เมืองชัยนาทบุรี

ครั้ง พ.ศ. ๑๙๖๑ สมเด็จพระอินทราชาเสด็จสวรรคต เจ้าอ้ายพญา และเจ้ายี่พญา ได้ยกทัพเข้ามาชิงราชสมบัติกัน โดยมาพบกัน ณ ตำบลป่าถ่าน แขวงกรุงเก่า โดยเจ้าอ้ายพญาตั้งทัพอยู่ที่ตำบลป่ามะพร้าว ส่วนเจ้ายี่พญายกทัพมาตั้ง ณ วัดไชยภูมิ ทางเขตลาดเจ้าพรหม ทั้งสองฝ่ายปะทะกัน และ

ได้กระทำการยุทธหัตถีที่เชิงสะพานป่าถ่าน ผลปรากฏว่า ทั้งสองพระองค์ถูกพระแสงของ้าวต้องพระศอกขาดคอช้างสิ้นพระชนม์พร้อมๆ กัน มุขมนตรีจึงออกไปเฝ้าเจ้าสามพญาที่ "เมืองชัยนาทบุรี" แล้วทูลเรื่องราวพร้อมทั้งอัญเชิญเสด็จไปครองกรุงศรีอยุธยาทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ แล้วทรงโปรดให้ขุดพระศพของพระเชษฐาทั้งสองพระองค์ขึ้นมาถวายพระเพลิง ให้สถาปนาพระมหาสถูปและพระวิหารเป็นพระอารามแล้วให้ชื่อว่า วัดราชบูรณะ ส่วนสถานที่ที่เจ้าอ้ายพญาและเจ้ายี่พญากระทำการยุทธหัตถีกันนั้น ให้ก่อพระเจดีย์ ๒ องค์ไว้ที่เชิงสะพานป่าถ่าน

ครั้งที่ พ.ศ. ๑๙๙๔ พระเจ้าติโลกราช กษัตริย์เมืองเชียงใหม่มีอำนาจมากขึ้นภายหลังจากที่ไ้รวบรวมอาณาจักรทางเหนือไว้ในอำนาจแล้ว ก็ได้ยกทัพมาตีเมืองแปป (เมืองกำแพงเพชร) และได้กวาดต้อนผู้คนบริเวณรอบๆ จนถึงเขต "เมืองชัยนาทบุรี" ทำให้ "เมืองชัยนาทบุรี" กลายเป็นเมืองร้างตั้งแต่นั้นมา

ต่อมา พ.ศ. ๒๐๗๒ ภายหลังขุนนางชั้นผู้ใหญ่ได้ปราบปรามเจ้าแม่ยั่วเมือง ท้าวศรีสุดาจันทร์ ซึ่งคบชู้กับขุนนางवरวศาราช แล้วยึดอำนาจสถาปนาตนเป็นกษัตริย์ได้นาน ๕ เดือนแล้ว อัญเชิญพระเทียรราชา พระอนุชาของพระไชยราชาธิราช ซึ่งได้อุปสมบทขึ้นครองราชย์ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ในรัชกาลของพระองค์มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเมืองชัยนาท ซึ่งปรากฏในพงศาวดารคือ ในปี พ.ศ. ๒๐๗๗ เดือนแปด ปีมะแม สมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้เสด็จไปกระทำพระราชพิธีมัยยมกรรม ที่ตำบล"ชัยนาทบุรี" (ซึ่งในขณะนั้นยังร้างอยู่) แล้วสถาปนาให้ตั้งเมือง "ชัยนาท" ขึ้นใหม่ ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งตรงข้ามกับเมืองร้างเดิม แต่เมือง "ชัยนาท" ก็ยังคงเป็นยุทธภูมิในการรบระหว่างไทย - พม่า กล่าวคือ

ในปี พ.ศ. ๒๐๘๖ พระเจ้ากรุงหงสาวดียกทัพพม่าเข้ามาทางด้านพระเจดีย์สามองค์ เข้าล้อมกรุงศรีอยุธยา พระมหาธรรมราชาผู้เป็นพระราชบุตรเขยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิซึ่งครองเมืองพิษณุโลก ได้เกณฑ์หัวเมืองฝ่ายเหนือได้แก่ สุโขทัย พิษณุโลก พิษณุ รวมแล้วได้ไพร่พลประมาณห้าหมื่นคน ยกทัพมาตั้งค่ายที่ "เมืองชัยนาท" เพื่อคอยช่วยเหลือป้องกันกรุงศรีอยุธยา และได้ส่งทัพหน้าออกไปลาดตระเวนสืบข่าวความเคลื่อนไหวของทัพพม่า แต่พม่าได้ตีทัพหน้าของพระมหาธรรมราชาแตกพ่ายกลับค่ายที่ "เมืองชัยนาท" ต่อมาพระเจ้ากรุงหงสาวดีไม่สามารถตีกรุงศรีอยุธยาแตกได้ ก็เลิกทัพกลับ โดยเคลื่อนขบวนผ่านทาง "เมืองชัยนาท" พระมหาธรรมราชาเห็นว่า มีลีพลน้อยกว่าและพม่าไม่สามารถตีกรุงศรีอยุธยาได้ เลยถอยทัพกลับตั้งค่ายที่เมืองชัยนาทร้างไว้ พระเจ้ากรุงหงสาวดีก็เคลื่อนทัพเข้าตั้งที่ค่ายดังกล่าว ขณะเดียวกันที่พม่าถอยทัพนั้น พระรามเมศวร และพระมหินทราราชราช พระราชโอรสของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ได้ยกทัพไทยเข้ามาตีกระหนาบท้ายโดยไม่รู้ตัวพระมหาธรรมราชาได้ถอยทัพกลับแล้ว จึงถูกพม่าตีแตกพ่ายกลับไปและพระราชโอรสทั้งสองพระองค์ถูกพม่าจับตัวไว้ แล้วนำมาคุมขังที่ค่ายพม่า ณ "เมืองชัยนาท" สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ

จำต้องแต่งพระราชสารให้พระมหาราชครูบุโรหิต ขุนหลวงพระเกษมและขุนหลวงไกรศรี เป็นทูตไปเจรจาขอให้ส่งตัว พระรามเมศวร และพระมหินทราราชราชคืนโดยพม่าขอแลกตัวกับช้างชนะงา ๒ เชือก คือ พลายศรีมงคล และพลายมงคลทวีป เมื่อไทยนำช้างทั้งสองเชือกส่งที่ค่ายพม่า ณ "เมืองชัยนาท" แล้ว ปรากฏว่าช้างทั้งสองเชือกเห็นหมอคความูชาวพม่าผิตเสียงก็อาละวาดไล่แทงช้าง แทน

คน วุ่นวายทั้งกองทัพ พระเจ้ากรุงหงสาวดีจึงให้กรมช่างนำช่างทั้งสองเชือกดังกลับคืนแก่กรุงศรีอยุธยาแล้วถอยทัพกลับสู่กรุงหงสาวดี

ต่อมาใน ปี พ.ศ. ๒๑๑๑ รัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ภายหลังได้ทรงประกาศอิสรภาพ ณ แขวงเมืองแครง โดยหลังพระอุราชกษาราท่อหน้าพระมหาเถรคันฉ่อง พระยาเกียรติ พระยาราม แล้วเสด็จกลับกรุงศรีอยุธยาและเสริมสร้างปราการ คูรบให้แข็งแรง ฝ่ายพระเจ้ากรุงหงสาวดีก็เกณฑ์ทัพใหญ่มาตีกรุงศรีอยุธยาสองทาง คือ ทางด่านพระเจดีย์สามองค์ และทัพพระเจ้าเชียงใหม่ซึ่งยกทัพมาทางเรือ มาตั้งค่ายที่เมืองนครสวรรค์ เมื่อสมเด็จพระนเรศวรฯ ทรงทราบข่าว ก็ยกทัพออกไปกระทำพิธีตัดไม้ข่มนาม ณ ตำบลลุมพลี แขวงเมืองวิเศษไชยชาญ แล้วยกทัพเข้าตีสกัดกองทัพพม่าของพญาพะสิม ทัพหน้าของพระเจ้ากรุงหงสาวดี ที่ยกทัพเข้ามาทางด่านพระเจดีย์สามองค์ ตกพ่ายกลับไปจนถึงทัพหลวง พระเจ้ากรุงหงสาวดีจึงสั่งให้เลิกทัพกลับไป ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่ไม่ทราบข่าวว่า ทัพหลวงได้เลิกทัพกลับแล้ว ก็เคลื่อนทัพมาตั้งค่ายที่ **"เมืองชัยนาท"** แล้วส่งทัพหน้าซึ่งนำโดยไชยกะยอสู และ นันทะกะยอสู เป็นทัพหน้าลงมาตั้งทัพ ณ บ้านบางพุทรา และบางเกี้ยวหญ้า สมเด็จพระนเรศวรฯ จึงสั่งให้พระราชมนู และขุนรามเดชะ นำทัพหน้าเข้าโจมตีทัพหน้าของพระเจ้าเมืองเชียงใหม่แตกกลับไปยังทัพหลวงที่ **"เมืองชัยนาท"** พระเจ้าเชียงใหม่ทราบข่าวว่า กองทัพหลวงของพระเจ้ากรุงหงสาวดียกทัพกลับแล้ว ก็เลิกทัพกลับเชียงใหม่โดยกวาดต้อนผู้คนแถบหัวเมือง **"ชัยนาท"** ไปด้วย

สำหรับฐานะของ **"เมืองชัยนาท"** ในยุคกรุงศรีอยุธยานั้น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ปรากฏว่า เมื่อเมืองชัยนาทตกมาขึ้นอยู่กับกรุงศรีอยุธยาใหม่ นั้น **"เมืองชัยนาท"** มีฐานะเป็นเมืองลูกหลวงดังที่ได้กล่าวมาแล้ว **"เมืองชัยนาท"** จะได้ดำรงตำแหน่งอันสำคัญนี้มาได้ช้านานเท่าไรไม่ปรากฏแน่ชัด แต่ตามหลักฐานในพระราชบัญญัติศักดิ์นาทหารหัวเมือง ซึ่งว่ากันว่าออกในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรฯ (พ.ศ. ๒๑๒๑ - ๒๑๓๖) นั้น **"เมืองชัยนาท"** ได้ลดฐานะลงไปเป็นเมืองจัตวา เพราะตามกฎหมายฯ นั้น เมืองเอกมีอยู่เพียงสองเมืองคือ เมืองพิษณุโลก ในภาคเหนือ และเมืองนครศรีธรรมราช ในภาคใต้ เมืองโทนั้น ได้แก่ สวรรคโลก สุโขทัย กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ โคราช และตะนาวศรี ส่วนเมืองตรีนั้น ได้แก่ เมืองพิชัย พิจิตร นครสวรรค์ จันทบูร ไชยา พัทลุง และชุมพร ในยุคนี้ **"เมืองชัยนาท"** ได้ขาดความสำคัญไปแล้ว ทั้งในด้านการทหาร และด้านเศรษฐกิจ ประกอบกับในยุคนั้นบ้านเมืองมีศึกสงครามหลายครั้งหลายครา พลเมืองที่ **"เมืองชัยนาท"** ก็คงจะร่อยหรอลงไปมาก เพราะชายฉกรรจ์คงจะถูกเกณฑ์ไปรักษาพระนครเหนือ ไปราชการทัพเสียเกือบหมด ที่เหลือก็คงจะหนีเข้าป่าไปพร้อมๆ กับครอบครัว ทำให้เมืองชัยนาทกลายเป็นเมืองเล็กๆ ที่เกือบจะไม่มี ความสำคัญเหลืออยู่เลย นอกจากนั้น บริเวณเมือง **"ชัยนาท"** ได้กลายเป็นเขตยุทธภูมิแทบทุกครั้ง พลเมืองถูกกวาดต้อนไปยังบ้านเมืองของข้าศึกหลายครั้งอีกด้วย

สมัยกรุงธนบุรี

ภายหลังจากที่กรุงศรีอยุธยาได้แตกและเสียกรุงแก่พม่าในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ นั้น เมือง "ชัยนาท" ยังคงเป็นเมืองสำคัญในยุทธภูมิ ซึ่งปรากฏตามหลักฐานของกรมศิลปากรว่า ในปี ๒๓๑๙ ตรงกับวันเสาร์ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เดือน ๙ (ตรงกับวันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๓๑๙) พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ยกทัพขึ้นมาตั้งค่ายที่ "เมืองชัยนาท" เพื่อขับไล่พม่า ซึ่งกำลังรบติดพันกับกองทัพไทยที่เขตเมืองนครสวรรค์ เมื่อพม่าทราบข่าว ก็ตกใจ จึงละทิ้งค่ายที่เมืองนครสวรรค์ หนีไปทางเมืองอุทัยธานี พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงยกทัพติดตามเข้าศึกไปจนถึงบ้านเดิมบางนางบวช แขวงเมืองสุพรรณบุรีแล้วเข้าโจมตีเข้าศึกแตกพ่ายยับเยิน ด้วยเหตุนี้ ทางจังหวัดชัยนาทจึงถือว่า วันที่ ๒๘ กรกฎาคม เป็นวันสถาปนาจังหวัด

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ทางราชการได้สร้างศาลากลางจังหวัดขึ้นที่ตำบลบ้านกล้วย และในรัชกาลที่ ๕ ได้จัดตั้งกองทหารราบที่ ๑๖ ขึ้นที่บริเวณที่ตั้งศาลากลางจังหวัดในปัจจุบัน (ซึ่งต่อมาได้ย้ายไปตั้งค่ายที่ค่ายจระเข้ประวัตติ จังหวัดนครสวรรค์) ต่อมา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าทรงจัดตั้งการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยให้ยุบและรวมหัวเมืองทางริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ตอนเหนือขึ้นไปจนถึงแม่น้ำปิงคือ เมืองชัยนาท เมืองสรรคบุรี เมืองมโนรมย์ เมืองพยุหะคีรี เมืองนครสวรรค์ เมืองกำแพงเพชร เมืองตาก รวม ๘ หัวเมือง ขึ้นตรงต่อข้าหลวงเทศาภิบาลและตั้งที่ว่าการมณฑล ณ เมืองนครสวรรค์ เรียกว่า "มณฑลนครสวรรค์" โดยมีพระยาตัสกรปลาต (อยู่) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลคนแรก (ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนเป็นตำแหน่ง "สมุหเทศาภิบาล" ในสมัยรัชการที่ ๖)

ครั้นสมัยรัชกาลที่ ๘ ประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ ๒ ในราวๆ ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ประเทศไทยได้ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร และเข้าร่วมรบกับญี่ปุ่น และยินยอมให้ญี่ปุ่นยกกองทัพผ่านประเทศไทยไปยังประเทศพม่า และยอมให้ญี่ปุ่นเสริมสร้างสนามบินตากลิเดิม เพื่อใช้เป็นฐานบิน และกองทัพญี่ปุ่นได้ใช้ทำเรือที่จังหวัด "ชัยนาท" เป็นเส้นทางขนส่งเสบียงสัมภาระไปยังฐานบินตากลิ นามเป็นเวลา ๔ ปีเศษ ขณะเดียวกันเมือง "ชัยนาท" ก็เป็นเขตปฏิบัติของหน่วยก่อวินาศกรรมสังกัดขบวนการเสรีไทย

ในปัจจุบัน จังหวัดชัยนาทได้เลือกบริเวณที่ตั้งค่ายทหารของกองทหารราบที่ ๑๖ เก่า เป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดชัยนาท โดยได้ก่อสร้างอาคารที่ทำการเป็นตึกทรงไทย ๒ ชั้น และเปิดทำการในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ จนถึงปัจจุบัน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ถึงแม้ว่า "เมืองชัยนาท" เป็นเมืองเก่าแก่ ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของภาคกลาง และตั้งอยู่ระหว่าง กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา ยามใดที่กรุงสุโขทัยเรืองอำนาจก็จะยึดเอาเมือง "ชัยนาท" เป็นเมืองหน้าด่าน แต่ยามใดที่กรุงศรีอยุธยาเจริญรุ่งเรือง กรุงสุโขทัยเสื่อมอำนาจลง เมือง "ชัยนาท" ก็จะกลายเป็นเมืองลูกหลวง และเป็นเมืองที่ใช้ในการสะสมเสบียงอาหารและอาวุธยุทธภัณฑ์ในการรบระหว่าง ไทย-พม่า และยังเป็นสมรภูมิในสงครามทุกยุคทุกสมัยด้วยเหตุนี้ "เมือง

ชัยนาท" จึงได้รับความกระทบกระเทือนเสียหายเนื่องจากสงครามเป็นอย่างมากจึงไม่มีซากโบราณสถาน และศิลปกรรมมากมายนัก แต่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร

ที่มา : ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาคจังหวัดชัยนาท, ชัยนาท : อรุณการพิมพ์, ๒๕๒๙.